

DĖL ŽEMAIČIŲ VARDO KILMĖS

V. GRINAVECKIS

Žemaičių vardo kilmės aiškinimų yra keletas.

1) P. Višinskis apie Žemaičių vardo kilmę rašo (1897): „Žemaičių (*Žemaitija*, *Žemaičių žemė*) vardas, kaip tvirtina visi istorikai, kilo tokiu būdu: lietuviai, matydami, kad visos jų didžiosios upės teka į vakarus ir visa šalis yra palinkusi į Baltijos jūrą, pradėjo savo giminės žmones, gyvenančius Baltijos pajūriais, vadinti *Žemaitiai* (*žemas* – *žemaitiai* – gyvenantys žemiau, žemumoje). Tokiu būdu lietuviai pradėti skirstyti į žemaičius ir aukštaičius, į lietuvius, gyvenančius aukštumose ir žemumose“¹.

Panašios nuomonės laikosi ir kai kurie dabartiniai istorikai: „Žemaitija pradžioje greičiausiai turėjo būti vadinamas Nemuno žemupio kraštas – žemuma. Taigi Žemaitijos pavadinimas ir sietinas su krašto vandenių sistema, su Nemuno upe“².

2) K. Būga Žemaičių vardą sieja taip pat su *žemas*, *žemuma*, tačiau žemaičiais iš pradžios buvę vadinami ne Nemuno ir pajūrio, kaip mano istorikai, o daugiau vidurio Lietuvos žemumų gyventojai („Nevėžio upynas net iki Dubysai ir Ventai vakaruose, žiemuose beveik iki Mūšai“³). Panašios nuomonės laikosi ir A. Salys⁴.

Žemaičių vardą sieti su *žemas* pradėta, matyt, ne tik dėl tų žodžių panašaus skambėjimo, bet ir dėl vieno istorijos dokumento, Vytauto rašto (1420), kuriame pasakyta: „Kadangi Žemaitija yra žemiau, negu Lietuva (Aukštaitija), tai ji ir vadinama Žemaitija, kas lietuviškai aiškinama kaip „žemesnė žemė“⁵.

3) J. Otrębskis Žemaičių vardą kildina iš kito vietovardžio – *Žemýgalos*: „Es sei doch hinzugefügt, dass der Stammes Name *žemaičiai* „Žemaiten“ aller Wahrscheinlichkeit nach auf Kürzung von *Žemýgala* beruht“⁶.

Visi šie Žemaičių vardo kilmės aiškinimai, matyt, turi bent dalį tiesos. Visų pirma *Žemaičiai*, kaip ir *žemas*, *Žemýgala*, be abejo, turi šaknį *žem-*. Patikimiausia, atrodo, yra J. Otrębskio mintis. *Žemaičių* vardas tikriausiai yra sietinas visų pirma su kitais vietovardžiais.

¹ P. Višinskis, Raštai, V., 1964, p. 132.

² B. Dundulis, Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės, V., 1960, p. 79.

³ Žr. K. Būga, Rinktiniai raštai, t. III, V., 1961, p. 86.

⁴ Žr. A. Salys, Die žemaitischen Mundarten. – Tauta ir žodis, t. VI, K., 1930, p. 175.

⁵ Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. I, V., 1959, p. 92.

⁶ J. Otrębski, Die *i* und *ü* Stämme in den *baltisch-slawischen* Gewässer- und Ortsnamen, – *Annali dell' Istituto Orientale di Napoli*, Sezione slava, 3, 1960; dar žr. J. Otrębski, Gramatyka języka litewskiego, I, Warszawa, 1958, p. 78.

Su žemaičių vardu, galimas daiktas, yra susiję dar šie vietovardžiai: *Žemėlė* 'Upynas (Ventės intako) dešinys intakas', *Žemālė* 'Luokės apyl. pieva', *Žemālė* 'Tryškių apyl. pieva', *Žemālės* 'Juodeikių k. (Skuodo raj.) ganyklos', *Žemalėnu* kaimas (prie *Žemālės* upelio), *Žemālpis* 'Šerkšnės kairysis intakas', *Žemālė*, 'Mažeikių raj. miestelis prie Žemalupio', *Žemupis* || *Žemupālis*, 'Akmenos kairysis intakas, Kretingos raj.', *Žemýtė* 'Skuodo raj., Lenkimų apyl. kaimas'. Visi minėtieji vietų vardai priklauso Žemaičių kraštui. Analogiškų vietovardžių su šaknimi *zem-* yra Latvijoje (pvz.: *Zemītes*⁷, *Zemīte*⁸, *Zemini*⁹, *Zemiški*¹⁰), Prūsijoje (*Semithen*, tur būt, šaknis yra *zem-* 'žemė, žemas', o ne *semo* 'Winter', kaip mano G. Gerulis¹¹) ir į vakarus nuo Prūsijos (*Samith*, *Zammyt*)¹². Visi minėtieji vietovardžiai turi šaknį *zem-* (*žemė, žemas*).

Žemaičių vardas turi priesagą *-aitis*, kuri šiuo metu dažniausiai vartojama ma-
 žybiniais daiktavardžiams sudaryti, toliau šios priesagos (kaip ir priesagos *-eitja-*,
-eitė) dariniai turi priklausymo reikšmę, pvz., *giminaitis* 'gentis, giminietis', *giri-*
naitis, *laukinaitis*, *miškinaitis* 'žodžiai, vartojami kitų tarmių atstovams vadinti
 (apie Eržvilką, Šimkaičius...)'¹³. Žemaičių tarmėse priesaga *-aitis* kilmei pažymėti
 vartojama ne su tvirtaprade priegaide, kaip ma-
 žybinų daiktavardžių, o su tvirtaga-
 le. Gali būti, kad *žemaitis* priegaidė yra atsiradusi metatonijos būdu. Būtent: galėjo
 būti kraštas vadinamas ir *Žemaitė* (ar *Žēmė*), o to krašto gyventojas *žemaitis*, plg.
Kėdainiai : *kėdainis*¹⁴ 'Kėdainių miesto ar apylinkių gyventojas', *Baisogala* : *bai-*
sogālis 'Baisogalos ar jos apylinkių gyventojas', *Betygala* : *betygālis* 'Betygalos
 ar jos apylinkių gyventojas', *Varėnā* (gln. *Varėnā*) : *varėnis* 'Varėnos ar jos apylinkių
 gyventojas', *Ramygala* : *ramygālis* 'Ramygalos ar jos apylinkių gyventojas'.

Galimas daiktas, kad Žemaičių, kaip ir kitų aukščiau minėtų vietovardžių (*Že-*
mālė, Žemupis, Žemýtė, Žemýgala...), šaknis *zem-* daugiau yra susijusi su *žēmė*,
 o ne su *žēmas*.

Klaipėdiškiai (domininkai) nevadina savęs žemaičiais, tačiau vadinasi *žėminin-*
kais (išskyrus žvejus). Šis žodis sudarytas iš *žem* + *ininkas*, plg. kitus klaipėdiškių
 darinius iš vietovardžių ir priesagos *-ininkas* gyventojams pavadinti: *kafklininkas*
 'Karklės kaimo gyventojas', *kōpininkas* 'Kōpų, t. y. Nerijos, gyventojas', *kuřšini-*
ninkas 'kuršis, Kopų gyventojas, latvis', *lietuvi(i)ninkas* 'lietuvis', *nidininkas* 'Nidos
 gyventojas', *pėrvalkininkas* 'Pervalkos gyventojas', *preilininkas* 'Preilos gyventojas',
veñtininkas 'Ventės gyventojas'. Klaipėdiškių dariniai su priesaga *-ininkas* tam
 tikros vietos gyventojui pavadinti atitinka latvių Kuršo (ir žemgališkose) tarmėse

⁷ J. Endzelīns, Latvijas vietu vārdi, I daļa, Vidzemes vārdi, Rīgā, 1922, p. 22, 29, 42, 50, 56, 65, 71, II daļa, Rīgā, 1925, p. 69.

⁸ J. Endzelīns, Latvijas vietu vārdi, II daļa, Rīgā, 1925, p. 125.

⁹ J. Endzelīns, Latvijas vietu vārdi, II daļa, p. 109, 151.

¹⁰ J. Endzelīns, Latvijas vietu vārdi, II daļa, p. 51.

¹¹ Georg Gerullis, Die altpreußischen Ortsnamen, Leipzig, 1922, p. 155.

¹² Žr. H. Schall, Baltische Dialekte im Namengut Nordwestslawiens. — Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiet der Indogermanischen Sprachen, Bd. 79, Göttingen, 1964, p. 157-158.

¹³ Pr. Skardžius, Lietuvių kalbos žodžių daryba, V., 1943, p. 358; V. Urbutis, — Lietuvių kalbos gramatika, t. I, V., 1965, p. 413.

¹⁴ Gali būti, kad *varėnis, kėdainis* < **varėninis, *kėdaininis*. Sutrumpėti galėjo dėl dviejų *n* gretimo buvimo.

vartojamus analogiškus darinius su priesaga *-(e)nieki* (: *kursenieki, lietavnieki...*) ir yra latvių *zemnieks* 'der Bauer, Landmann' atitikmuo.

Vėją, pučiantį į jūrą, klaipeidiškiai vadina *žeminiū* (*žeminis*); gal būt, tai reiškia vėją, pučiantį iš *Žėmės*, plg. *sōminis* 'šiaurės vakarų vėjas, t. y. vėjas, pučiantis iš somų'¹⁵ krašto'.

Vienos baltų genties kraštas, vadinamoji *Semba*, *Sambija*, iki istorinių laikų greičiausiai vadinosi *Žemė* (*Žemija*) (pr. *zeme*, šaltiniuose *semme* arba *zame*¹⁶). Tur būt, tokį vardą rodo ir istorinių šaltinių užrašymai (kaip *Samia*, *Semland*, *Samlandia*¹⁷, *Samos*¹⁸ 'žemių'). Užrašymai su *b* po *m* (*Samblandia*, *Zambia*, *Sambia*, *Sambe*¹⁹, *Semborum*²⁰ 'žemių'), galimas daiktas, rodo vėlesnį šio vardo pavidalą, atsiradusį, įsiterpus *b* tarp *m* ir *l*. Vėliau galėjo būti su *b* rašomas ir vienas pirmasis sudurti žodžio *Samblandia* dėmuo – *Sambia*.

Vadinasi, galima manyti, kad viena baltų gentis, gyvenusi visai netoli nuo Žemaičių, vadinosi *Žemė* (*Žemija*), o jos gyventojai *žėmiai*²¹ (vns. v. *žėmis*).

Žem- gali sudaryti ir kitos baltų genties gyvenamojo ploto pavadinimo, būtent *Žemgalos*, pirmąjį dėmenį.

K. Būga, remdamasis rusų šaltinių (Nestoro kronika, XI a.) *Зимигола* ir skandinavų užfiksuota lytimi *Seimgaler*, mano, kad į rytus nuo kuršių gyvenusių baltų gentis vadinosi *žiemgaliais*, o jų gyvenamasis kraštas – *Žiėmgala* ar *Žiemygala*²². Tačiau rusų *Зимигола* nebūtinai turi būti dėsningas užrašymas (u vietoj lietuvių *ie*). Ir *Žemygalos* kaimą rusai taip pat rašo *Жимигола* (su *u* vietoj lietuvių *e*)²³. Prie užrašymo *Зимигола* (u vietoj *e*) galėjo prisidėti ir šio vietovardžio pirmojo dėmens panašumas su rusų *зима*. Plg. *лѣтъгола* pagal *лето* (žr. V. Kîparsky, Ostbaltische Frühzeit, Leipzig, 1939, S. 56–57). Skandinavų *Seimgaler* irgi gali neatspindėti tikrojo žemgalių vardo pavidalo. Tačiau gali būti, kad ir iš tikrųjų buvo ir *Žiėmgala* (*Žiemygala*), *žiemgalis*²⁴, bet dabar iš gyvosios kalbos jie yra išnykę.

Kiti istorijos šaltiniai žemgalių vardą rašo su *e*, pavyzdžiui, I. Latvio kronikoje (1208–1225) – *Semigalli*. Eiliuotoji kronika (Livländische Reimchronik, apie 1290 m.) – *Semegallen*²⁵. Istorinių šaltinių užrašymai negali nuneigti gyvosios kalbos faktų. Nei Lietuvoje, nei Latvijoje nėra nė vieno vietovardžio **Žiemygala*,

¹⁵ Žr. K. Būga, Rinktiniai raštai, t. III, V., 1961, p. 563; K. Mülenbacha Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns, Rīgā, 1927–1929, III, p. 803.

¹⁶ Žr. J. Endzelīns, Senprūšu valoda, Rīgā, 1943, p. 245.

¹⁷ Žr. K. Būga, Rinktiniai raštai, t. III, p. 115.

¹⁸ Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. I, V., 1955, p. 22.

¹⁹ K. Būga, Rinktiniai raštai, t. III, p. 115.

²⁰ Žr. Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, V., 1955, p. 22; Plg. V. Mažiulis (parengė), Prūsų kalbos paminklai, V., 1966, p. 18.

²¹ Žr. Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. I, V., 1955, p. 22 tt. S. Daukantas *Sembą* vadi *Žemija*, žr. Rinktiniai raštai, V., 1955, p. 145.

²² Žr. K. Būga, Rinktiniai raštai, t. III, p. 252.

²³ Žr. Акты издаваемые Виленскою Комиссией для разбора древних актов, Вильнюс, 1865, XXIV, p. 234, 244; И. Спрогис, Географический словарь древней жомойтской земли XVI столетия, Вильнюс, 1888.

²⁴ Su *Žiėmgala* gali būti susiję vietovardžiai: *Žemių* – 11 kaimų, *Žeimio* – 1 kaimas, *Žiėmelių* – 3 kaimai, *Žiėmelio* miestelis, *Žiėmalių* – 1 kaimas. Žr. Lietuvos TSR administracinis-teritorinis suskirstymas, V., 1959, p. 1017. Taip pat latvių *Zeimji*, *Zaimieši*, *Zaimji*. Žr. J. Endzelīns, Piezīmes par „Latvijas vietu vārdiem“ – Filologu biedrības raksti, VI, Rīgā, 1926, p. 8, 9.

²⁵ Žr. K. Būga, Rinktiniai raštai, t. III, p. 252.

**Žiemgala* ar **Ziemigala*, **Ziemgala*, tuo tarpu *Zemgale*, *zemgalis* vartoja latviai. Lietuvių kalboje turime pavardžių *Žemgālis* (Plunge)²⁶.

Galimas daiktas, kad *Žemgalos* (*Žemygalos*) vardą rodo lietuvių kaimų pavadinimai *Žemygala* (dvių kaimų vardai, Raseinių raj.). *Žemygala* gali būti sudaryta iš *žemis* + *gala* (plg. *Latvųgala*²⁷ 'Pandėlio raj. kaimas' < *latvis* + *gala*) arba iš *žemytė* + *gala*, dėl darybos plg. *žqsýkojis* < *žqsytė* + *koja*, tai rodo apie Skirsnemunę dar vartojamas *žqsýtkojis*²⁸. Latvijoje taip pat yra vietovardžių *Zemgali*, apie kuriuos J. Endzelynas rašo: „Vai *Zemgaļu* māju (Cīravā un Džūkstē; sal. arī uzvārdu *Zemgalis*) dibinātāji bijuši zemgaļi, nav droši nosakāms; varētu jau arī būt, ka šie *Zemgaļi* ir zemākā galā celtas mājas“²⁹.

Jeigu minėtieji vietovardžiai ir tautovardžiai iš tikrųjų yra susiję su žemgalių vardu, tai šios baltų genties vardas būtų iki šiol išlikęs gyvas ir lietuvių, ir latvių kalbose. (Gal būt, galėjo būti dvejetainis vardas *Zemgala* ir *Žiemgala*.)

Galimas daiktas, kad pradžioje *Žemupis*, *Žemupālis* buvo *Žemės upė* 'upė susijusi su Žemės kraštu'³⁰. *Žemālpis*, tekantis per *Žemālės* miestelį, tur būt, anksčiau vadinosi vienodai su miesteliu – *Žemālė*, tik vėliau buvo suprastas kaip *Žemālės upė*. Panašiai galėjo būti ir su *Žemalė*: priesaga *-alė* galėjo būti pridėta, kad upės vardas būtų atskirtas nuo teritorijos (*Žemė*) vardo³¹, plg. *Švėkšna* 'miestelis': *Švėkšnālė* 'upė, tekanti per Švėkšnā'³².

Yra pavardžių (be minėto *Žemgālio*, *Žiemgalio* neužfiksuota), primenančių aukščiau minėtus gentivardžius, pvz.: *Žemys*, *Žemininkas*, *Žėminas*, *Žeminis*, *Žemālis*, *Žemelāitis*, *Žemeliūnas*³³.

Iš to, kas pasakyta apie *žemaičių*, *žemių* ir *žemgalių* vardus, galima padaryti išvadą, jog šių trijų gretimai gyvenusių baltų genčių ir jų gyventojų plotų vardai, galimas daiktas, turi tą patį darybinį elementą *žem-* (*žemė*, *žemas*). Minėtų baltų genčių vardų siejimas su *žeme* yra galimas dar ir dėl to, kad jos bus gyvenusios prie vandenų³⁴, todėl čia *žemė* gali būti suprantama kaip priešpastatymas jūrai, marioms,

²⁶ *Žemgalių* vardą jau vartojo S. Daukantas, žr. Simanas Daukantas, Lietuvių būdas, Kaunas, 1935, p. 270. *Žemgaliai* vartojami ir prof. J. Balčikonio redaguotuose M. Valančiaus Raštuose, K., 1931, p. 415.

²⁷ Gal būt, *Latvųgala* santyčiau su *Latgala* taip pat, kaip *Žemygala* su *Žemgala*.

²⁸ Šios rūšies sudurtinių žodžių darybą yra ištyrinėjęs V. Drotvinas darbe „Lietuvių literatūrinės kalbos sudurtinių daiktavardžių struktūriniai-semantiniai tipai (remiantis XVI–XVIII a. raštų paminklais)“, rankraštis, V., 1966. Prūsų Lietuvos tarmėse taip pat yra buvęs vartojamas *žqsytkojis*, žr. W. Kalwaitis, Lietuwiszķų wardų klėtele, Tilžė, 1910, p. 82.

²⁹ J. Endzelins, Piezīmes par „Latvijas vietu vārdiem“.— Filologu biedrības raksti, VI, Rīgā, 1926, p. 8.

³⁰ Plg. J. Otremskio nuomonę: Что касается сложения *Dainupis*, то оно является сокращенной формой сочетания *Dainīs-upė* 'река, имеющая связь с пространством *Dainā*'. Žr. Ян О трем бск и й, *Dainavā* названии одного из ятвяжских племен. — Вопросы славянского языкознания, VII, М., 1963, p. 4. Dar žr. B. Savukynas, Kilmininkiniai lietuvių vietovardžiai. — Lietuvių kalbotyros klausimai, t. VI, V., 1963, p. 239 t.t.

³¹ Plg. J. Senkus, Lietuvių kalbos mažiьbiniai hidronimai. — Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, SA, t. 2 (15), 1963, p. 257, 258.

³² Žr. Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas, V., 1963, p. 169.

³³ Visos straipsnyje pateikiamos pavardės paimitos iš Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto „Lietuvių pavardžių“ rinkinių.

³⁴ Žemiai gyveno prie Baltijos jūros ir Kuršių marių. Kad žemgaliai gyveno prie Baltijos jūros, matyti iš šių K. Būgos žodžių: „Skandinavijos rašytojai iš lietuvių, latvių tautos narių IX–X amžiuje prie jūros teranda tikėtai kuršiūs ir žiemgalius“. — K. Būga, Rinkiniai raštai, t. II, V., 1959, p. 10.

gal ir upėms. Taip manyti visų pirma leidžia klaidėdiškių vadinimasis *žemininkais* kaip priešpastatymas *kopininkams*, *žvejams*. *Žemaičių*, *Žemės* (*Žemijos*), *Žemgalos* siejimas su *žemas* taip pat gali būti motyvuojamas tuo, kad šie kraštai buvę žemumose.

Ilgainiui *Žemaičių* kraštas, matyt, buvo pradėtas vadinti gyventojų vardu – *Žemaičiais*, o senasis pavadinimas, taikytas siauresnei teritorijai, užmirštas³⁵, ypač tada, kai šis vardas įgavo ir administracinio (valstybinio) vieneto reikšmę, kai žemaičiais imta vadinti ir Lietuvos vidurio žemumų gyventojus. Paskutiniais laikais iš *žemaitis* buvo padaryta *Žemaitija*. Šio kraštovardžio raida gali būti visai tokia pat, kaip ir *Vokietijos*:

Vókia→*vókiētis*→*Vokietijà*.

Žemaitē (*Žēmē*)→*žemaitis*→*Žemaitijà*.

Kaip antonimas *žemaičiams* buvo sudarytas terminas *aukštaiči* i³⁶. Tokią šių vardų reikšmę jau pateikia Vytautas aukščiau cituotame 1420 m. rašte.

Istorijos šaltiniuose *Žemaičių* vardas sutinkamas nuo 1215 m., pirmą kartą paminėtas Volynės metraštyje, aukštaičių vardas pradedamas minėti vėliau.

Žemaičių atitikmenį turi kitos kalbos, pvz.: r. *Жемоїть* ir *Жомоїть*, le. *Zmójdz*, *Zmujdz*, *Zmudz*, Rytprusių vok. *Schameite* 'Didžiosios Lietuvos lietuvis'³⁷. Aukštaičių atitikmenys kitose kalbose yra tik knyginiai³⁸.

Žemaičių vardas yra davęs pagrindą daugeliui vietovardžių (*Žemaičių* – 2 kaimai, *Žemaitaičių* – 1 kaimas, *Žemaitėlių* – 7 kaimai, *Žemaitišio* – 1 vienkiemis, *Žemaitiškių* – 1 vienkiemis, *Žemaitkiemio* – 7 kaimai ir 1 miestelis, *Žemaitkiemų* – 2 kaimai³⁹). *Aukštaičių* kaimas (Kupiškio raj.) Lietuvoje (pagal oficialius duomenis) yra tik vienas⁴⁰.

Prūsų Lietuvoje taip pat būta kaimų pavadinimų, kilusių nuo *žemaičio* vardo: *Žemaičiai*, *Žemaičiai* (Gumbinės parapija), *Žemaitkiemis* (du kaimai Pilkaimio ir Kusų parapijoje)⁴¹.

Pažymėtina, kad visi minėtieji kaimai, susiję su *Žemaičių* vardu, yra aukštaičių tarmių plote.

Baltijos jūrą pajūrio žemaičiai dounininkai vadina *Žemaičių jūra*⁴². Toks Baltijos vardas nėra naujas, jis jau randamas Mykolo Lietuvio raštuose (XVI a.)⁴³.

Vienas upelis vadinasi *Žemaičių upėlis*, Zapyškis, Kuro kaimas, Ovos intakas⁴⁴.

³⁵ Plg. *Kaŕklės* kaimo naują pavadinimą *Kaŕklininkai* pagal gyventojų vardą, žr. V. Grina-veckis, *Kaŕklė* ir *Kaŕklininkai*, Kalbos kultūra, sąs. 8, V., 1965, p. 54.

³⁶ Žr. K. Būga, Rinkiniai raštai, t. III, p. 86; J. Otrębski, Gramatyka języka litewskiego, tom I, Warszawa, 1958, p. 7, 8. Plg. dar vietoj *aukštaičių* S. Daukanto vartojamą *kalnėnų* vardą, kuris taip pat sudarytas kaip antonimas žemaičiams. Aukštaičių kraštą S. Daukantas vadinas tiesiog *Kalnu*, žr. Simonas Daukantas, Lietuvių būdas, K., 1935, p. 291 ir kt.

³⁷ Žr. A. Salys, Die žemaitshen Mundarten, – Tauta ir žodis, t. VI, K., 1930, p. 175.

³⁸ J. Otrębski, Gramatyka języka litewskiego, tom I, Warszawa, 1958, p. 7, 8.

³⁹ Žr. Lietuvos TSR administracinis-teritorinis suskirstymas, V., 1959, p. 1018.

⁴⁰ Žr. ten pat, p. 624.

⁴¹ Žr. W. Kalwaitis, Lietuwiszkių wardų klėtele, Tilžė, 1910, p. 67.

⁴² Žr. K. Būga, Rinkiniai raštai, t. II, V., 1959, p. 272.

⁴³ Žr. Mykolas Lietuvis, Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius, V., 1966, p. 51.

⁴⁴ Žr. Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas, V., 1963, p. 203.

Latvijoje taip pat esama vietovardžių, susijusių su Žemaičių vardu, pvz.: *Žamaiči*⁴⁵, *Zemaiši*⁴⁶, *Zemaiči*⁴⁷. *Aukštaičių* vardu pavadintų Latvijos vietovardžių, matyt, nėra, J. Endzelynas jų nepateikia.

Yrą daug pavardžių, susijusių su *žemaičio* vardu: pvz.: *Žemaitis*, *Žemaitaitis*, *Žemaitėlis*, *Žemaitūkas*, *Žemaičiūnas*. Taip pat esama pavardžių *Aukštaitis* (pagal esamus duomenis dvi pavardės).

Lietuvių kalbos tarmėse *žemaitis* yra vartojamas visų pirma patiems žemaičiams vadinti. Kitur *žemaitis* reiškia apskritai kitos tarmės atstovą, pavyzdžiui, dzūkams (Guobinių k., Lazdijų raj., Sėngrūda, Kapsuko raj.). Veliuoniškiai žemaičiais dažnai vadina jurbarkiškius. Prof. J. Balčikonio duomenimis, ramygaliečiai žemaičiais vadina kupiškėnus. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bendradarbiai, tyrinėję Pakruojo rajono tarmes, nustatė, jog toje vietoje žemaičiais vadina ten atsikėlusius ukmergiečius. Tai, be abejo, naujos žemaičių vardo reikšmės.

Telšiškiečiai ir raseiniškiai žemaičiai, išskyrus pačius rytinius pakraščius (Pašaltuonys, Tytuvėnai, Kiaunoriai...) save vadina žemaičiais. Klaipėdiškiai žemaičiai save laiko ne žemaičiais, o žemininkais, klaipėdiškiais.

Kitų tarmių atstovus žemaičiai vadina įvairiais vardais: šiaurės rytų žemaičiai gretimus aukštaičius – *šiaulyčiais* (vns. vard. *šiaulytis*, *šiaulytuoti* – kalbėti kaip šiaulyčiui), pietrytinių pakraščių (Eržvilkas, Pašaltuonys...) žemaičiai savo kaimynus aukštaičius – *laukinačiais* (*laukinitis*, *laukinituoti*), laukuviškiai, šilališkiai, varniškiai ir kt. kitaip kalbančius (ir žemaičius) vadina *leišiūkais* (vns. vard. *leišiūkas*, *leišiūoti* – kalbėti kitokia tarme), kringiškiečiai aukštaitiškai kalbančius – *žiūkais* (*žiūkas*, tur būt, yra iškraipyta *dzūko* forma).

Vilniaus Valstybinis pedagoginis institutas
Lietuvių kalbos katedra

Įteikta
1967 m. rugsėjo mėn.

ПО ПОВОДУ ПРОИСХОЖДЕНИЯ НАЗВАНИЯ *ŽEMAIČIAI*

В. ГРИНАВЕЦКИС

Резюме

Этноним *Žemaičiai* прежде всего связывается с топонимами, имеющими корень *Žem-*: *Žemėlė*: 1) правый приток реки *Upyna* (приток реки *Ventà*); 2) местечко у реки *Žemālpis* (р-н *Mažeikiai*); 3) луг в окрестностях *Luokė*; 4) луг в окрестностях *Tryškiai* (*Žemālės* ‘пастбище в дер. Juodeikiai’ (р-н Skuodas)’) *Žemālpis* ‘левый приток реки *Šerkšnė*, (*Žemupis* || *Žemupālis* ‘левы’ приток реки *Akmenà* (р-н *Kretinga*), *Žemytė* ‘дер. в р-не Skuodas’) и др.

Возможно, что название территории прусского племени *Semba* тоже имеет корень *Zem-*, на который могут указывать данные исторических памятников – *Samia*, *Semland* и др.

Такой же корень может иметь и название *Žemgala* (*Žemygala*), с которым, может быть, имеет связь названия деревень *Žemýgala* и фамилии *Žemgālis*.

⁴⁵ Žr. J. Endzelīns, Latvijas vietu vārdi, II daļa, Kurzemes un Latgales vārdi, Rīgā, 1925, p. 26.

⁴⁶ Žr. ten pat, p. 28.

⁴⁷ Žr. ten pat, p. 60.